

відродити сировинну базу виноробства, а також налагодити постійно зростаючий рівень виробництва та споживання вин, необхідні такі зміни у законодавчій

базі країни й організаційних заходах, які враховували б інтереси всіх представників галузі, а також відповідали високим вимогам ринку.

1. Каламан О.Б. Аналіз стану та особливості управління підприємствами виноградарсько-виноробного під комплексу / О.Б. Каламан // *Економіка харчової промисловості*. – 2015. – Т. 7, № 4. – С. 40–44
2. Экономические проблемы виноградарства и виноделия / [Б.В. Буркинский, И.Н. Агеева, А.А. Бревнов и др.]; под ред. Буркинського Б.В. – О.: Інститут проблем ринка і економіко-екологічних досліджень НАН України, 2007. – 216 с.
3. Україна у цифрах 2016 / За редакцією І.Є. Вернера, відп. за випуск О.А. Вишневська. Державна служба статистики України. – К.: 2017. – 240 с.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Кулешова Г.М. Підвищення конкурентно спроможності продукції виноградарсько-виноробного підкомплексу АПК: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02 / Миколаїв. держ. аграр. унт. – М., 2006. – 19 с.
6. Статистичний щорічник України за 2016 р. / За редакцією І.Є. Вернера, відп. за випуск О.А. Вишневська. Державна служба статистики України. – К.: 2017. – 611 с.
7. Гаркуша О. Особливості управління розвитком виноробних підприємств на основі процесного підходу / О. Гаркуша // *Науковий вісник*. – 2014. – № 2. – С. 31–43.
8. Попова М.Н. Винодельческая отрасль Украины – проблемы и пути их решения / М.Н. Попова // *Agrarian science știința agricolă // Universitatea agrară de stat din Moldova*. – № 1. – Chișinău, 2015. – С. 76–82.
9. Боремський А.С. Проблемні питання розвитку виноградно-виноробної галузі України і шляхи їх вирішення / А.С. Боремський // *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. – 2014. – Т. 20, № 3. – С. 71–75.
10. Попова М.М. Сучасний стан виноградарства і виноробства України та роль її окремих регіонів у розвитку галузі / М.М. Попова // *Бізнес Інформ*. – 2014. – № 7. – С. 136–142.

E-mail: scrim1992@ukr.net

УДК 330.342:339.37

Шуміло О.С.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів та кредиту,

Харківський національний університет будівництва та архітектури

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємств роздрібною торгівлі. Виокремлено принципи, яким підпорядковується процес оцінювання, серед яких загальні принципи оцінювання (класичні принципи оцінювання) та спеціальні, які запропоновано класифікувати на спеціальні – принципи економічної безпеки, та специфічні – принципи економічної безпеки підприємства із врахуванням специфіки торгівлі. Науково-методичний підхід базується на виключно кількісних методах оцінки (методах багатовимірної статистики). Оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища проведено на основі методів факторного аналізу.

Ключові слова: оцінювання, методика, економічна безпека, чинники, роздрібна торгівля.

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ ВЛИЯНИЯ ФАКТОРОВ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ

Шуміло О.С.

Предложено научно-методический подход к оценке влияния факторов внешней среды на экономическую безопасность предприятий розничной торговли. Выделены принципы, которым подчиняется процесс оценивания. Принципы поделены на принципы оценивания (общие классические принципы оценивания) и специальные, которые предложено классифицировать на специальные – принципы экономической безопасности предприятия и

специфические – принципы экономической безопасности предприятия с учетом специфики торговли. Научно-методический подход базируется на исключительно количественных методах оценки (методах многомерной статистики). Оценивание влияния факторов внешней среды проведено на основе методов факторного анализа. Ключевые слова: оценка, методика, экономическая безопасность, факторы, розничная торговля.

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACH TO THE EVALUATION OF THE INFLUENCE OF EXTERNAL ENVIRONMENTAL FACTORS ON THE ECONOMIC SECURITY OF RETAIL TRADE ENTERPRISES

Shumilo O.

A scientific and methodological approach to the evaluation of the influence of external environmental factors on the economic security of retail trade enterprises is proposed. Principles, to which the evaluation process relates, are distinguished, among which there are general principles of evaluation (classical principles of evaluation) and special ones, which are proposed to be classified on special – principles of economic security, and specific – principles of economic security of an enterprise taking into account the specifics of trade. The scientific and methodological approach is based exclusively on quantitative methods of evaluation (methods of multidimensional statistics). Evaluation of the influence of external environmental factors is carried out on the basis of factor analysis methods.

Keywords: evaluation, methodology, economic security, factors, retail trade.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання, в період погіршення умов ведення бізнесу в країні, що спричинено економічною і політичною нестабільністю, наявністю недосконалої законодавчої бази, кризових явищ у грошово-кредитній системі, все більше уваги приділяється економічній безпеці підприємств.

Економічна безпека підприємства роздрібною торгівлі за авторським баченням – це стан підприємства, що характеризується його стійким функціонуванням, здатністю протистояти загрозам мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища в поточному періоді діяльності й у майбутньому та можливістю швидкого адаптування до сучасних умов господарювання. Рівень економічної безпеки підприємства значною мірою залежить від впливу зовнішнього середовища.

Зовнішнє середовище підприємства – складна система взаємозалежних і взаємовпливаючих елементів, що визначається сукупністю факторів, які справляють безпосередньо прямий або непрямий вплив на можливість і здатність підприємств досягати поставлених цілей розвитку [1]. Оскільки сучасне зовнішнє середовище перебуває у трансформаційному стані, дослідження та оцінювання впливу його чинників на економічну безпеку є необхідним для успішного функціонування торговельного підприємства і потребує подальших прикладних досліджень щодо удосконалення та розробки нових методичних підходів його оцінювання.

Процес оцінювання зовнішнього середовища економічної безпеки підприємства роздрібною торгівлі дає можливість керівникам та менеджерам контролювати зовнішні чинники, що впливають на неї, а саме визначати загрози для підприємства та координувати діяльність щодо запобігання цих загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічної безпеки підприємств присвячено багато робіт зарубіжних та вітчизняних науковців. Серед них: Дацків Р., Васильцев Т., Гічова Н., Козаченко Г., Ляшенко М., Олейніков Є., Чорна М. та інші. В опублікованих наукових працях недостатньо висвітлені питання щодо впливу зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства роздрібною торгівлі. У зв'язку із постійною трансформацією зовнішнього

середовища підприємства вивчення його чинників впливу стає досить актуальною проблемою, яка потребує поглибленого дослідження.

Метою статті є обґрунтування науково-методичного підходу до оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства роздрібною торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Основою зміцнення економічної безпеки підприємств роздрібною торгівлі є застосування ефективного управління, складовою якого є оцінювання. Тому необхідним стають розробка та удосконалення нових методик оцінювання зовнішнього середовища. Проведення оцінювання зовнішнього середовища підприємства роздрібною торгівлі, як і оцінювання будь-якого об'єкта, має базуватися на комплексі визначених способів і прийомів, що складають його методичне забезпечення, з урахуванням сучасної специфіки економічної безпеки та галузевих особливостей торгівлі.

Особливості функціонування сучасних підприємств ритейлу в умовах трансформаційного економічного середовища зумовлюють необхідність адаптації до цих умов чинних методів оцінювання зовнішнього середовища економічної безпеки підприємства.

Запропонований автором удосконалений науково-методичний підхід до оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства роздрібною торгівлі базується на обґрунтованій сукупності принципів (загальних і спеціальних) та застосуванні виключно кількісних методів оцінювання (методів багатовимірної статистики), що передбачає визначення латентних факторів впливу серед існуючої великої кількості чинників зовнішнього середовища, встановлення сили впливу чинників зовнішнього середовища та взаємозв'язків між ними.

У результаті проведеного дослідження виокремлено принципи, яким підпорядковується процес оцінювання, серед яких загальні принципи та спеціальні. Загальні принципи забезпечують урахування сучасних особливостей і специфіки оцінювання, їх запропоновано класифікувати на класичні загальні принципи та принципи оцінювання. Спеціальні – принципи, що враховують саме специфіку економічної безпеки та роздрібною торгівлі.

Специфіка економічної безпеки виявляється у принципах динамічності (вона піддається впливу як зовнішнього середовища підприємства, так і внутрішнього), безперервності (безперервне забезпечення економічної безпеки), стійкості (вона забезпечує стійкість функціонування підприємства), стабільності (забезпечує стабільність функціонування підприємства), здатності протистояти загрозам та виявляти можливості підприємства.

Специфічність роздрібної торгівлі виявляється у таких ознаках: доступність, рівномірність розосередження торговельних суб'єктів, їх концентричне розташування та групування за асортиментом.

Роздрібна торгівля є замикаючим ланцюжком господарських зв'язків – товари переходять із сфери обігу до сфери споживання. Через роздрібну торгівлю задовольняють свої потреби як підприємці, так і споживачі. Доступність полягає у територіальному наближенні торговельної мережі до кожного споживача, сприяє цьому у сучасних умовах вплив постійного розвитку засобів інформаційної й транспортної комунікації.

Рівномірність розосередження торговельних суб'єктів, проявляється у рівномірному розташуванні торговельних підприємств з урахуванням щільності заселення території.

Концентричне розташування в мережах роздрібної торгівлі передбачає поглинання крупними мережами менших за форматом та потенціалом магазинів.

Групування за асортиментом також є однією із специфічних ознак роздрібної торгівлі, вона виявляється у спеціалізації в єдиному центрі торговельного обслуговування суб'єктів роздрібної торгівлі за ознакою єдності за асортиментним профілем [2].

Основні принципи оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства роздрібної торгівлі наведено у (табл. 1).

Так, досить часто під час оцінювання зовнішнього середовища застосовують експертні методи, що ґрунтуються на позиціях певних експертів, в яких результат отримується за рахунок суб'єктивних думок та інтуїції. За своєю суттю об'єктивність – це здатність представляти об'єкт реально, так, як він існує, а суб'єктивність в протилежність об'єктивності – це залежність уявлень, думок, висновків та іншого від суб'єкта, групи суб'єктів та їх поглядів. Отже, використання кількісних (аналітичних) методів під час оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства роздрібної торгівлі, надає більш об'єктивні результати про його стан, які є більш інформативними за рахунок достовірності, ніж результати оцінювання під час застосування експертних методів аналізу, які можна вважати найкращими, оскільки вони залежать від власних думок експертів.

У запропонованому науково-методичному підході під час оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку застосовано виключно кількісні методи оцінювання. Адже саме кількісні методи оцінювання зовнішнього середовища економічної безпеки надають можливість змоделювати та спрогнозувати стан середовища в якому функціонує підприємство, виявити сучасні тенденції змін, розрахувати силу впливу чинників та визначити взаємозв'язок між ними, що у подальшому надає можливість розробки доцільних і найбільш ефективних рішень щодо управління економічною безпекою підприємства. Методичний інструментарій оцінювання складають

Таблиця 1. Основні принципи оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства роздрібної торгівлі

№ з/п	Принципи	Принципи для дослідження впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства роздрібної торгівлі
Загальні принципи		
1	Класичні принципи	Системності
2		Економічна безпека розглядається як складна система, що підлягає впливу чинників зовнішнього середовища
3		Структурованості
4		Структурування зовнішнього середовища на складові елементи – групи чинників
5		Ієрархічності
6	Принципи оцінювання	Дозволяє скласти рейтинг чинників зовнішнього середовища за силою впливу
7		Об'єктивності
8		Дослідження реальних чинників зовнішнього середовища економічної безпеки, та їх причинно-наслідкових взаємозв'язків
9		Достовірності
10		Інформація повинна достовірно відображати досліджувані чинники і процеси.
11	Науковості	На підставі цього принципу відбувається розкриття причинно-наслідкових зв'язків під час дослідження, яке відбувається з використанням науково перевірених знань, що відповідають сучасному розвитку науки
12	Розвитку	Розглядаються динамічні характеристики системи економічної безпеки підприємства.
13	Послідовності	Забезпечує послідовність етапів оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища.
14	Порівняльності	Зіставлення економічних показників, що характеризують чинники зовнішнього середовища під час виявлення сили впливу на економічну безпеку підприємства.
15	Динамічності	Розглядаються показники, що характеризують зовнішні чинники з урахуванням часу (за визначений період часу).
16	Безперервності	Оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища має проводитися постійно з метою виявлення загроз і можливостей підприємства та для управління системою економічної безпеки
Спеціальні принципи		
17	Спеціальні	Принципи економічної безпеки підприємства
18	Специфічні	Принципи економічної безпеки підприємства роздрібної торгівлі

Джерело: розробка автора

методи багатомірної статистики – факторний аналіз, канонічний, кореляційний та регресійний аналіз.

Застосування кількісних методів дає більш об'єктивні результати порівняно із застосуванням інших методів.

Визначившись з вибором методів оцінювання в межах розробленого науково-методичного підходу, ми виокремили певні етапи здійснення процедури оцінювання та визначили послідовність їх реалізації. Ці етапи складають окремі блоки відповідно до функціонального призначення:

– блок формування інформаційної системи оцінювання;

– аналітичний блок;

– результативний блок (рис. 1).

Метою першого блоку «*Формування інформаційної системи оцінювання*» є отримання інформаційної системи для оцінювання чинників зовнішнього середовища підприємства.

Результатом досліджень у межах блоку є сформована сукупність індикаторів (показників) для оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства роздрібної торгівлі.

Для досягнення мети вирішено низку завдань, що реалізуються у діях таких етапів:

1) структурування зовнішнього середовища. На цьому етапі дослідження зовнішнє середовище економічної безпеки підприємства роздрібної торгівлі структуроване на п'ять складових – економічну (y), соціальну (z), ринкову (x), політико-правову (p) та інформаційну (i).

2) другий етап передбачає виокремлення груп чинників зовнішнього середовища відповідно до визначених складових;

3) третій етап передбачає обґрунтування індикаторів зовнішнього середовища за кожною групою чинників, де індикатор – числовий показник, що вказує на зміну тієї чи іншої економічної або фінансової величини [3].

Метою другого блоку («*Аналітичний блок*») є проведення оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємств роздрібної торгівлі.

Результатом є отримання оцінок, що характеризують чинники зовнішнього середовища економічної безпеки підприємств роздрібної торгівлі, на основі яких визначаються найвпливовіші чинники та причинно-наслідкові взаємозв'язки між ними.

Результат досягається за рахунок виконання завдань, які реалізуються у такі етапи:

1) у результаті факторного аналізу визначаються основні латентні фактори в кожній складовій чинників зовнішнього середовища економічної безпеки торговельного підприємства, а саме латентні фактори (скриті), що зумовлюють зміну значень частинних показників, які характеризують чинники зовнішнього середовища та забезпечують тісні взаємозв'язки між ними. На цьому етапі дослідження сформується рейтинг чинників, що визначають латентні фактори;

2) для визначення внутрішніх взаємозв'язків безпосередньо між складовими чинників зовнішнього середовища економічної безпеки підприємства торгівлі доцільно використовувати метод багатомірного статистичного аналізу – канонічний аналіз, за допомогою

якого визначаються причинно-наслідкові зв'язки між групами чинників, які характеризують кожну з п'яти складових зовнішнього середовища. Також на цьому етапі формується рейтинг найбільш значущих індикаторів з кожної з п'яти складових, які характеризують відповідні чинники зовнішнього середовища економічної безпеки підприємства роздрібної торгівлі;

3) для встановлення рейтингу найбільш впливових чинників кожної складової зовнішнього середовища обчислюється факторний аналіз за визначеними на попередньому етапі п'ятьма показниками за кожною складовою середовища, які є найбільше впливають на економічну безпеку, та визначається латентний фактор й будується рейтинг чинників, що його формують;

4) досліджується вплив найбільш значущих чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства роздрібної торгівлі на основі обчислення багатофакторної регресійної моделі залежності показника роздрібного товарообороту як індикатора економічної безпеки підприємства, що є основним результативним показником в якому відображається ефективність функціонування та розвитку торговельного підприємства від означених чинників;

5) обчислюється регресійна модель залежності економічної безпеки підприємства роздрібної торгівлі від чинників зовнішнього середовища кожної складової. Перевіряється якість моделей за критерієм Фішера та статистичну значущість моделей за параметрами t -критерію Ст'юдента. За розрахунками визначаються основні чинники зовнішнього середовища, що мають найсильніший вплив на економічну безпеку підприємства роздрібної торгівлі за досліджуваній період часу.

Метою «*Результативного блоку*» є відображення результатів оцінювання та їх інтерпретація.

Результатом цього функціонального блоку є отримання моделей, що пояснюють результати дослідження.

Мета цього блоку досягається за визначеними завданнями, які реалізуються на відповідних етапах дослідження. Етапи цього блоку корелюють з етапами аналітичного блоку, в них відображаються результати аналізу кожного етапу із попереднього блоку дослідження і вони мають таку послідовність:

1) отримуються моделі основних латентних факторів за кожною складовою зовнішнього середовища економічної безпеки підприємства ($F_1^1, F_2^2, F_3^3, F_4^4, F_5^5$) та рейтинг чинників, що їх визначають;

2) отримуються моделі взаємозв'язку між індикаторами чинників економічної складової з показниками соціальної, ринкової, політико-правової та інформаційною складовими. За результатами аналізу впливу індикаторів у системах формується рейтинг найбільш значущих показників;

3) отримується модель латентного фактора (F) та рейтинг чинників, що його формують.

4) будується багатофакторна регресійна модель залежності показника роздрібного товарообороту як індикатора економічної безпеки підприємства від найбільш впливових чинників, що визначені на попередньому етапі дослідження.

5) будуються багатофакторні регресійні моделі залежності економічної безпеки підприємства роздрібної торгівлі від чинників кожної складової зовнішнього середовища.

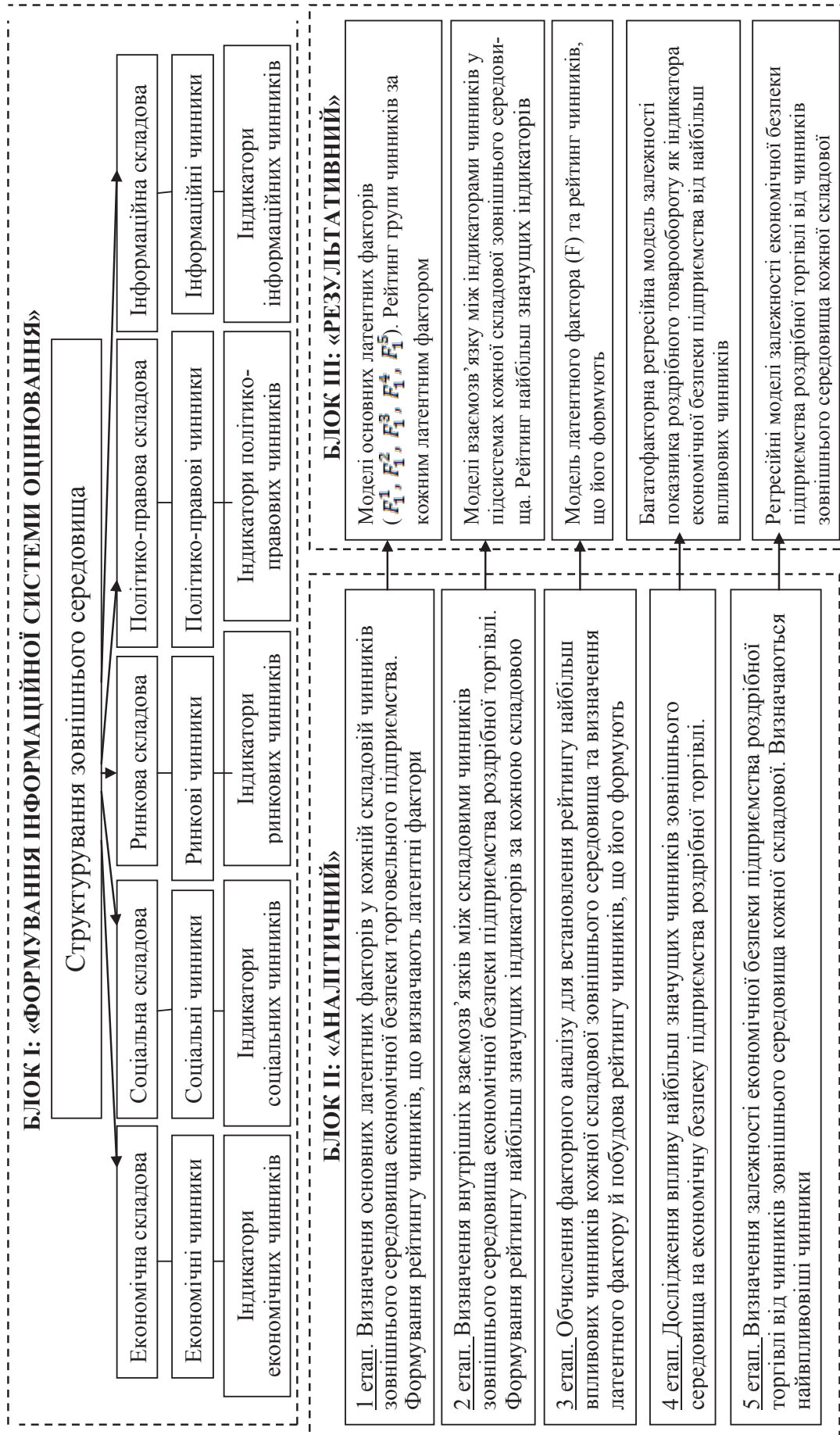

Рис. 1. Методичний підхід до оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства роздрібно торгівлі (розробка автора)

За результатами проведеного оцінювання проводиться інтерпретація отриманих результатів, яка являє собою пояснення щодо аналітичних завдань та результатів, отриманих під час їх виконання.

Висновки. Особливістю запропонованого науково-методичного підходу до оцінювання чинників впливу зовнішнього середовища підприємств, що відрізняє її від вже існуючих, у економічній науці є використання виключно кількісних методів дослідження, а саме факторного аналізу наступна особливість запропонованої методики полягає у визначенні серед великої кількості чинників зовніш-

нього середовища меншої кількості інформаційно об'ємніших – латентних факторів, які не підлягають вимірюванню, але здійснюють безпосередній вплив на економічну безпеку торговельного підприємства, адже саме латентні фактори є першопричинами, що зумовлюють зміни індикаторів відповідних чинників та забезпечують тісні взаємозв'язки між ними. Відповідно до запропонованої методики результати факторного аналізу доцільно використовувати в моделях множинної регресії під час визначення сили впливу чинників зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства.

1. Коновалов Е.І. Оцінка впливу факторів зовнішнього середовища на товарну стратегію підприємства за рахунок вибору відповідних індикаторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua>

2. Організаційна побудова і розвиток роздрібно-торгівельної мережі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com/1>

3. Значение слова «Индикатор» по Бизнес-словарю [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tolkslovar.ru/i2433.html>

E-mail: Olgashumilo0614@gmail.com